

vedi. Besniš! Slišiš, da se ti nekdo smeje. Smeješ se seveda sam. Hočeš ugotoviti z razumom svoj življenjski pomen. Seveda ga ni. Vsaj ne takega, ki bi te pomiril.« (str. 14) Sedaj je človek prisiljen razkriti svoje bistvo, brez transcendenc in metafizike, zato pa tudi previdno, samoopazujoče, ne več na način igre, s samoopazovanjem v mišljenju, akciji in govorjenju — v medsebojnih kombinacijah in vzročnostih. S samopripovedovanjem odkriva Tujec odnos do sebe in drugih: v drugih najde sebe. »Drugi nas imajo in nam nas dajo ali pa ne. Zgodi se lahko, da nikoli ne pridemo do sebe.« (str. 37) Tujčeve meditacije o sebi v sebi in o sebi v drugih, s spoznanjem kot pripovedovanjem o sebi, ki postane že potreba in dolžnost, dopolnjuje navdih kot upanje in razvoj samega sebe. Navdih je po mnenju Pavleta Zidarja tragičen, ker je nosilec človekovega brezkončnega razvoja in hkrati zmote o življenju. »Navdih torej želi, da priliči stvar sebi in jo povzdigne v nemir.« (str. 41) Toda navdihu omogočajo tvornost le samota, tišina in svetloba, in ko te pogoje dosežemo, preidemo iz iskanja v dajanje. S koncem otroštva, ki pomeni hkrati vstop v resnico bivanja, prevaro upanja in možnosti, se dogodi tudi konec religioznega verovanja. Tedaj človek spozna, da ne more več prostovoljno umreti za drugega, ker ni več k smrti, ali v smrt vabeče transcendence, ostane le človekova smrt kot prisila. Zato tudi more biti človek Sizif, bitje z nenehnim poizkušanjem premagovanja smrti kot edine in temeljne resnice sveta. Pavle Zidar se kot Sizif zamisli o medsebojnih razmerjih: mati, oče, sin. »Ali sploh ve kateri od sinov, da je očetova ljubezen neskončna? V vsaki materi je. Oče ljubi svojega sina po svoji želji. Ali ve kateri od sinov, kako ga ljubi? Morda se bo s tem bolj dala pojasniti nejasnost prehajanja drugega v drugega.« (str. 88) Metempsihoza kot zadnje Sizifovo upanje o premagovanju smrti na način presajevanja

sebe v naslednike, potomce, se zdi skoraj odrešujoča, a vendarle prevara: očeta ni v sinu, kar je vedel že Kristus, »ko se je bližal lastni prémosti ali smrti.«

Pavle Zidar zanikuje fabulo kot funkcijo estetskosti in besedne umetnine, njeno nadomestilo postaja kontemplacija. Z zapuščanjem fabule izginjajo iz načina pisanja vsi fabulotvorni elementi: ni več strogo izoblikovanih literarnih likov, prav tako ne kreativnih dialogov, časovne kavzalnosti in pogojenosti, jasnega časa teksta, zato pa lahko opazimo notranji monolog v tretji osebi, nikakega fabulativnega razvoja, nepomembnost akcije literarnih likov. Izničenje literarnih likov kot kvazi realnih, k realnosti težečih likov nujno spremlja odpravljanje akcije: literarni lik more bivati le na način refleksije in avtorefleksije. Zakaj je Pavle Zidar izbral to pot? Ne zmore več pisati v fabulativnem smislu, postaja takšno pisanje absurdno in sebe ponavljajoče, se avtor končno zave nemožnosti bivanja literarnih likov na način realnih predmetov in s tem šibkosti takšnih tekstov kot socialnih fenomenov? O vsem tem lahko samo ugibamo.

M. Zlobec

ŠTUDIJE O SLOVSTVU IN JEZIKU

Knjigo Študije o slovstvu in jeziku (Pomurska založba Murska Sobota 1973) opremil Franc Mesarič, str. 148) sestavlja deset študij: šest pod oznako slovstvo (avtorji Štefan Barbarič, Franc Zadravec, Fran Petrè, Bruno Hartman, France Vodnik in Matjaž Kmecl) in štiri pod oznako jezik (avtorji Jože Filo, Janko Jurančič, Jakob Rigler in Martina Orožen. Knjižno obliko desetih različnih študij opravičuje enotnost in zaokroženost obravnavane problematike: pregled stare prekmurske književnosti, treh literarnih ustvarjal-

cev: Miška Kranjca, Bratka Krefta in Edvarda Kocbeka in značilnosti slovenske panonske leksike, smeri glasovnega razvoja v panonskih govorih, delo Petra Danjka in Avgusta Pavla. Potemtakem združuje študije, nastale ob slavističnem delovnem sestanku v Murški Soboti poizkus raziskati pomursko jezikovno kulturo, pomurske kulturno-zgodovinske in slovenistične motive in teme, in z novimi spoznanji spodbuditi k nadaljnjemu, raziskovalnemu delu sedanje in prihodnje raziskovalce.

V prvi študiji obravnava Štefan Barbarič staro prekmursko književnost ob vhodnoštajerski in kajkavski Hrvatski. Referat želi, po avtorjevem mnenju, predočiti v kronološkem nizu vrsto značilnosti, ki po svoje označujejo literarni razvoj v tem delu Slovenije, želi biti bolj kot kaj drugega zgodovinska orientacija in informacija in hkrati opozorilo o bogastvu književnosti slovenskega severovzhoda. Snov deli avtor na štiri glavna obdobja: srednji vek, protestantizem in protireformacija, razsvetljenstvo in 19. stoletje.

Franc Zadavec išče v študiji Lirizem v Kranjčevem romanu odgovor na vprašanje, kako obstaja liričnost v Kranjčevi pripovedi in kakšna je njena estetska vloga ali funkcija v stilu in zgradbi romana *Do zadnjih meja* (1940). Avtor raziskuje glavno osebo romana-Senčka kot kontemplativno epsko osebo, ki se ne uresničuje epsko v zunanji dejavnosti, ampak v čustveni refleksiji. Pripovedovalec oblikuje lirske refleksivnost svojega epskega junaka tako, da namesto epskega nosilca, pripoveduje njegovo refleksijo pripovedovalec. Ob koncu ugotavlja avtor, da je lirska prvina konstanta Kranjčeve pripovedi, umetniško tvorna, žarišče poetičnosti in romantično fantastičnih sestavin Kranjčeve proze.

Fran Petrè obravnava ustroj in tehniko Kranjčevih predvojnih romanov: *Predmestje* (1933), *Pesem ceste* (1934), *Os življenja* (1935), Zalesje se prebujata

(1936), *Prostor na soncu* (1937), *Kapitanovi* (1938), *Povest o dobrih ljudeh* in *Do zadnjih meja* (obe 1940): ugotavlja, da je Kranjčeva umetniška fikcija življenja preusmerila tok slovenske proze v tridesetih letih iz ekspresionistične nabitosti, notranje in zunanje, v ponovno realistično strnjenost in zaprto obliko, kar pomeni vsaj deloma premik v angažirano literaturo.

Bruno Hartman raziskuje družbene koordinate Kreftovih Celjskih grofov, »obdobje vladavine Celjskih grofov je namreč sprožalo vprašanje o vrstah sestavin slovenskega narodnega organizma: razredne strukture slovenskega naroda, predvsem njegovega plemstva, nihanje med historičnim in naravnim pravom pri utemeljevanju bivanjske forme slovenskega naroda, slovenske državnosti ali vključitve Slovencev v večnacionalno državno tvorbo.« (str. 54) Hkrati ugotavlja, da avtor presega osnovni namen političnega učinkovanja v določenem obdobju in v določeni družbi.

O pomenu Edvarda Kocbeka v vsebinskem in slogovnem razvoju slovenske lirike med vojnama razmišlja France Vodnik. O Kocbekovi pesniški zbirki *Zemlja* (1934) pravi, da je »pesnik z njo ustvaril ravnotežje med pretiranim spiritualizmom ekspresionizma na eni in bolj ali manj opisnim realizmom dela naše lirike na drugi strani.« (str. 69) Avtor poudarja pesnikovo potrebo po sintetični, duhovno-realistični umetnosti, kjer naj bi se skladno ujemala notranje in zunanje življenje: telesno-duhovna sinteza in ravnotežje z vsemi pojavi, dejstvi in nasprotji vidnega sveta ter individualnega in družbenega življenja.

Matjaž Kmecl prikazuje v kratki študiji Kocbekovo pripovedno prozo in pri tem ugotavlja, »da goji slovenska literarna veda in tudi mnogo širša, vsakdanja kulturna zavest dvojno, nekakšno shizoidno predstavo o Kocbeku,

ki da je po eni strani prozaik-ideolog-filozof-literarni in politični organizator ter po drugi pesnik-verzifikator-lirik-umetnik.« (str. 76) V prvih, zgodnjih prozih Kocbekovih delih Luči na severu (1932) in Krogi navznoter (1934) opaža avtor odsotnost enotne fabulativne ideje in epske kompozicije in hkrati težavnost v njenih žanrskih poimenovanjih, nato zagovarja avtor izraz lirska literatura. Odsotnost fabule ne določa samo omenjena prozna teksta, ampak nekako tudi Tovarišijo (1949) in Listino (1967) z dnevniškim značajem in razvidnostjo zgodovinsko-spominske smotrnosti. Pravo epiko odkriva raziskovalec le v štirih krajših tekstih v zbirki Strah in pogum (1951), katerih osnovna in najvidnejša razsežnost je antagonizem med zgodovinskim in etičnim človekom: »o pomembnosti bivanja pred ideologijo, o bivanju kot temeljni in brezpogojni človeški vrednosti, o ustreznih zanimivosti kmečkega sveta za izpovedovalca...« (str. 79). Avtor sklene študijo z ugotovitvijo, da so te Kocbekove novele strukturno močno sorodne njegovim reflektivni liriki, kar bi bilo mogoče imenovati pozni ali novi ekspresionizem.

Med jezikovnimi študijami piše najprej Jože Filo o Avgustu Pavlu, (ob petindvajsetletnici smrti), pomembnem jezikoslovcu v zgodovini slovensko-madžarskih kulturnih stikov v 20. stoletju. V drugi jezikovni študiji obravnava Janko Jurančič značilnosti panonske leksike. Po strukturi panonske leksike opaža neenotnost ekonomskega prostora slovenske Panonije. Med izposojenkami v vseh treh panonskih govorih je opazen precejšen delež nemškega in madžarskega besedišča, jedno panonske leksike pa je praslovanska dediščina, fonetično, morfološko in semantično modificirana po zakonih tisočletnega razvoja. Zaradi različnosti teh zakonov deli avtor panonsko lek-

siko na tri variante: vzhodnoštajersko, prekmursko in kajkavsko. Več leksemov, ki izvirajo iz slovanske starine in so skupne štokavskim in panonskim govorom, kaže na jug k štokavskim in čakavskim narečjem kot na severozahod k slovaščini in češčini. Z romansko leksiko je bila Panonija le v posrednem stiku: z venecianizmi prek slovenskega ali čakavskega ozemlja, z latinizmi prek cerkve, stare nemščine skupaj z madžarsčino, prek štokavskega ozemlja pa je Panonija komunicirala s turškimi in grškimi jezikom. Med frekvenčnostjo izposojenk ugotavlja avtor daleč na prvem mestu samostalniki, nato glagol, druge besedne vrste pa so redke.

Jakob Rigler deli v študiji Smeri glasovnega razvoja v panonskih govorih panonsko narečno skupino na prekmurski, prleški in goričanski dialekt; prvega deli še na severnega osrednjega in južnega, drugega na spodnjepreleški govor, srednjepreleški in kujleški, zadnjega pa zaradi premajhne raziskanosti ne razdeli. V nadaljevanju razprave ugotavlja: »kako so posamezne inovacije v časovnem zaporedju postopoma spreminjale prvotno podobo jezika na tem področju, kako so te inovacije panonske dialekte družile in ločevale ne le med seboj, ampak zlasti z drugimi slovenskimi dialekti ter kajkavščino in s tem določile njihovo razmerje do soseščine.« (str. 115)

V zadnji študiji obravnava Martina Orožen Petra Danjka kot slovnica in dialektologa.

V knjigo so potemtakem vključene ne preveč obsežne študije oziroma referati, ki navadno izhajajo v revijah. Knjižna izdaja med seboj različnih študij ima najbrž le dve opravičujoči lastnosti: sočasnost nastanka posameznih študij in obravnavana problematika strogo določenega slovenskega kulturnega prostora.

M. Zlobec